

عرفان ۱۳

آینه‌های روبه‌رو

مباحثی در پیوند خدانشناسی و انسان‌شناسی عرفانی

سعید رحیمیان

دانشیار دانشگاه شیراز

رحیمیان، سعید ۱۳۴۴.

آینه‌های رویه‌رو / نویسنده: سعید رحیمیان

۲۴۶ ص، تهران، حکمت، چاپ اول، ۱۳۸۱ ش/ ۱۳۳۲ ق

شابک: 978-964-244-066-5

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیا

خودشناسی

خداشناسی

خدا و انسان

رده‌بندی کنگره: BF ۷۲۴/۳ ر ۹ ۳ ۱۳۹۰

رده‌بندی دیویی: ۱۵۵/۲

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۹۶۷۶۱

مؤسسه انتشارات حکمت

آینه‌های رویه‌رو

سید رحیمیان

چاپ اول ۱۳۹۱ ش/ ۱۴۳۲ ق/ ۱۰۰۰ نسخه/ ۱۰۰۰۰ تومان

حروفچینی و صفحه‌آرایی: انتشارات حکمت

چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر کیمیای کشور

تهران، خیابان انقلاب، ابتدای ایروجان، شماره ۹۴، کد پستی ۱۳۱۵۹۴۱۶۴

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

www.hekmat-ins.com

info@hekmat-ins.com

تلفن: ۶۶۴۱۵۸۷۹-۶۶۴۶۱۲۹۲ نمابر: ۶۶۴۰۶۵۰۵

فهرست

مقدمه

۶

بخش اول: آینه‌ی خدای‌نما

خردشناسی و خداشناسی از دیدگاه عرفان و حکمت

۱. رویکردهای متفاوت به رابطه متقابل معرفت نفس و معرفت رب در تالیفات عرفان اسلامی ۱۵
۲. ارتباط خردشناسی با خداشناسی در عرفان ابن عربی ۳۵
۳. درونی کردن خدا و خدایی کردن فرد در مکتب ابن عربی ۱۱۹
۴. تأملی در ارتباط معرفت نفس و معرفت خدا از دیدگاه صدرالمتألهین ۱۰۱

بخش دوم: آینه‌های رنگ‌رنگ

مباحثی در عرفان تطبیقی

۵. ارتباط جهان‌نا‌مید در مکتب ودائو و مکتب غزالی ابن عربی ۱۲۱
۶. بررسی تطبیقی پیوند خردشناسی و خداشناسی در عرفان و اله‌شنه ابن عربی و بو‌نا‌ونوره ۱۴۵
۷. تحبیبی و وحدت وجود به سبب فراق‌بنده حکمت مشرق ۱۶۹
۸. خرد تجسّی‌گر در تصوف، تحلیل از روش‌شناسی صوفیانه حکمت ابن عربی ۱۹۹
- منابع ۲۲۷
- نمایه ۲۳۳

بی چنین آینه از خوبی من برتابد نه زمین و نه زمین
 هر دمی ز آینه پنجاه عرس بشنو آینه وئی شرحش میرس
 نزد اهل معرفت به مصداق آینه شریفه: «سیریهیم آیاتنا فی الأفاق و فی أنفسهم حتی
 یبین لهم انه الحق» (مجلس ۵۳) هر آنچه بهره‌ای از ظهور و وجود یافته اسم از
 جهان کبیر یا عالم صغیر، آینه و آینه‌ای است برای اسمای حسنی حق متعال.
 خوب رویان آینه خوبی او عشق ایشان عکس مظلومی او
 از سوی دیگر هر موجود آنگاه می‌شود به منزله آینه‌ای است در برابر هستی
 که حق سبحانه روزنه‌ای برای دریافت علم و ارتباط با دیگر موجودات را بر
 آن گشوده است و بر اساس ویژگی‌های آن آینه بهره‌ای از حقیقت در آن
 تابانده می‌شود.

از این رو نه تنها مجاری ادراکی انسان یعنی حس، عقل و قلب او آینه‌هایی
 برای انعکاس واقعیت با بخشی از آنند بلکه افکار خود نیز آینه‌ای است به
 ظاهر صغیر. که توان بازنمایاند جهان کبیر و از آن «الاسماء و الصفات حق
 را در خویش دارد.

چون مراد و حکم یزدان غفور بود در قدمت تجلی و ظهور
 پس خلیفه ساخت صاحب سینه‌ای تا بود شامعیش و آینه‌ای
 بدانسان که اهل معرفت حدیث شریف «المؤمن مرآة المؤمن» را بدان حال این
 آینه‌گی دو جانبه (مرآتیت طرفینی) و از جمله خاصیت آینه‌داری روح انسان
 برای حق تعالی دانسته‌اند.

این نکته شریف صحیح‌تر در حدیث شریف «من عرف نفسه فقد عرف ربه» انعکاس یافته است.

از کتاب الهی می‌توان به کریمه: «وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى (اعراف / ۱۷۲) استشهاد نمود. شاهد معنی در عبارت «أَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ» است که گویی تا آینه جان افراد به سوی خود آنها برگردانده نشود و تا شهودی نسبت به خویش نیابند نمی‌توانند گویی به ربوبیت حق دهند. به هر روی چه عالم الست را عالمی منفصل از انسان و پیش از خلقت او بدانیم و چه متصل و همراه با او (ناظر به عالم فطرت) این محتمل است که تا شهود نفس و معرفت آن حاصل نشود شهود رب نیز برای او میسر نخواهد بود.

صاحب دل آینه شش‌رو شود حق از او در شش جهت ناظر بود اگر حق متعال محیط بر مدرک و مدرک و ادراک و عالم و معلوم و علم است خود را در لابه‌لای همه مجاری ادراکی بشر می‌نمایاند نه حس از درک مظاهر او (به عنوان هوالمظاهر) محروم می‌ماند و نه عقل از فهم غایبانه اسماء و صفاتش معنوع است و نه قلب از شهود حضور او در محظور می‌ماند. دل سرپرده محبت اوست دیده آینه‌دار طلعت اوست اما آینه‌داری قلب به مصداق:

نظر پاک تواند رخ جانان دیدن که در آینه نظر جز به صفا نتوان کرد
مرهون صفای آن و صیقل نمودنش از زنگارهاست.

صیقلی کن یک دو روزی سینه را دفتر خود سباز آن آینه را
دفتر صوفی سواد و حرف نیست جز دل اسپید همچون برف نیست
و اگر عقل از مغالطات و حاکمیت وهم و خیال آزاد گردد و دل از هوا و هوس و تعلق به غیر، هم یافته‌های حکیمان آینه‌دار ادراک اوست و هم شهودات عارفان آینه حسن و جمال او.

از این‌رو مباحث مطرح در اثر حاضر نیز عمدتاً ناظر به یافته‌های شهودی عارفان و دستاوردهای فکری حکیمان است.

در بخش نخست (آینه خدای‌نما) به ربط بین خودشناسی و خداشناسی از منظر عارفان در طی قرون و اعصار به ویژه از دیدگاه ابن عربی و صدرالمألهین

می‌پردازد و در ضمن دو مبحث مجروری درونی کردن خدا و خدایی کردن درون را مطرح می‌کند.

و در بخش دوم (آینه‌های رنگ‌رنگ) به مباحث عرفان تطبیقی در دو بخش تألیف و ترجمه پرداخته و ربط مزبور بین معرفت نفس و معرفت رب را در عرفان اسلامی (این عربی) و مسیحی (یونانوتوره) و مباحث وجود و آفرینش را در عرفان اسلامی (این عربی) و عرفان هندویی (شانکارا) پی می‌گیرد. ترجمه دو مقاله مهم از فیض‌الربوبی در باب وحدت وجود و معرفت نفس نیز مکمل این بخش قرار داده شده است.^۱

برخی از مقالات و گفتارها پیشتر در مجله‌های علمی - پژوهشی یا مجموعه مقالات و کنفرانس‌ها در فاصله سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۷۸ نشر یافته بود که ضمن مرور مجدد بر تصحیح یادری تجدیدنظرها اینک در این مجموعه به پیشگاه اهل خرد و معرفت تقدیم می‌گردد و نگارنده انتظار تصحیح خطا و تکمیل نقصان که لازمه طبع و کار بهتر است - از ایشان دارد. در پایان از مسئولان و دست‌اندرکاران محترم انتشارات حکمت که با حسن نظر و حسن سلیقه خویش نشر این اثر را عهده‌دار شدند کمال تشکر و سپاس را دارم. امید که این آینه کوچک به مصداق:

آینه آوردمت ای روشنی تا چو بیتی روی خود یادم کنی

بهره‌ای از بازتاب خورشید حقیقت را داشته باشند.

هرچند در نهایت می‌بایست اعتراف نمود که آینه کدام همواره قاصر است.

شرح این در آینه اعمال جو که نیایی فهم آن از گفت‌وگو

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

سعید رحیمیان، دانشگاه شیراز ۱۳۹۱

۱. در ترجمه مقاله نخست از یاری همکار و دوست گرمی دکتر غنیرضا الوتبروانی بهره‌مند شدیم و در ترجمه مقاله دوم از یاری آقای روح‌نعمه عبیدیه که از ایشان تشکر می‌کنیم.